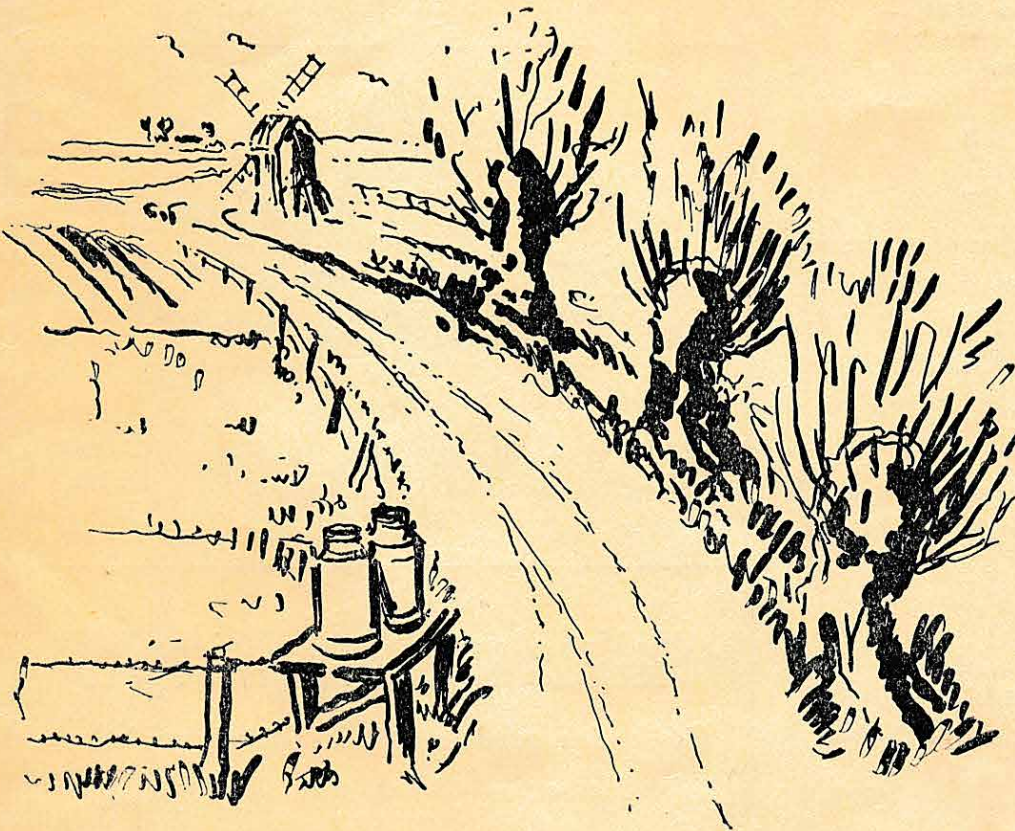

Byarbörnet

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN

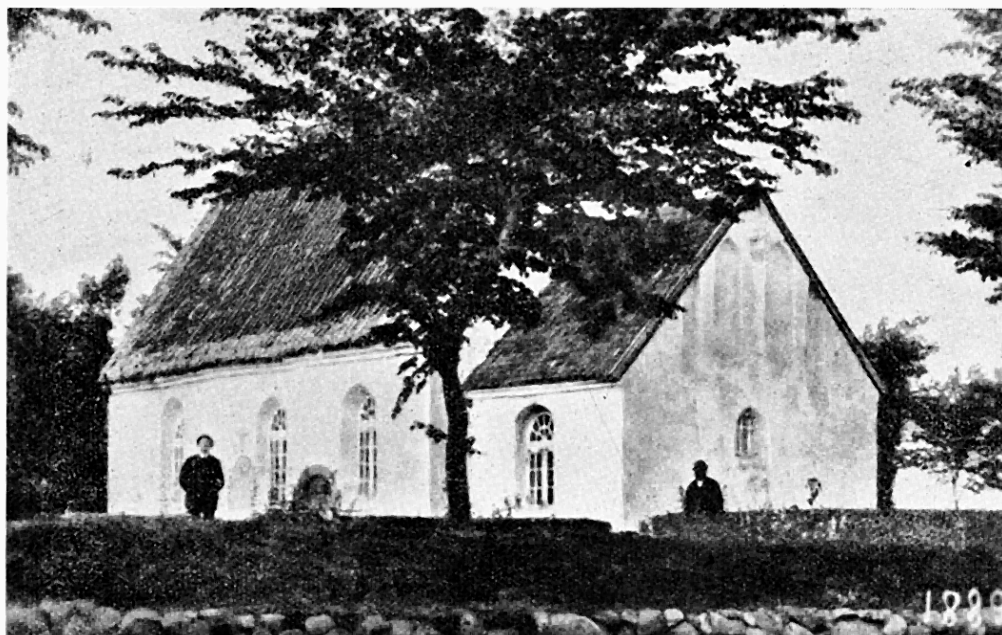
*Med låga pilar
kring marker öde
nu slätten vilar
i månskensflöde.
Och guld sig sänker
på ängens dimma,
och stubben blänker
och kärren glimma.*

(Ola Hansson)

Sägner och folkliga berättelser kring Bjärshögs gamla kyrka

av

HELGE ANDERSSON

Bjereshögs gamla kyrka. Riven år 1894. Foto av O. Bobeck.
De båda männen å fotot äro kantor John Ekvall t. v.
och kyrkovärden Jöns Pålsson t. h.

På sommaren 1894 nedrevs medeltidskyrkan i Bjärshögs socken i Bara härad och ersattes med den nuvarande röda tegelkyrkan i Helgo Zettervalls neogotik efter mönster av Allhelgonakyrkan i Lund. Till Bjärshögs gamla kyrka, som var uppförd i slutet av 1200-talet, äro flera sägner och folkliga berättelser knutna.

Om kyrkans tillkomst finns en gammal sägen, som återges i pastor O. H. Lundius' beskrivning över Bjärshögs kyrka 1831. Det heter här: "Twänne Adelige Jungfrur hwilka bodde uti Stora Mölleberga, Annexet till Bara, blefwo första dagen på året så oense om någon Get-ull, att de förswuro någonsin gå uti samma Tempel, hwarföre den yngre af dem grundlade Bjereshög kyrka." Det skall här tillfogas, att sockennamnet i förra hälft-

ten av 1800-talet skrevs *Bjereshög* och i senare hälften *Bjereshög*, vilket omsider blivt *Bjärshög*. På ortens gamla mål uttalas sockennamnet *Bjerese*. Den av pastor Lundius upptecknade kyrksäggen är mycket gammal och omnämnes också i hybprästen Frostens Swananders latinska avhandling "Dissertatio gradualis de territorio Bara 1796."

Om kyrkbygget berättar också en annan sägen, som upptecknats på ortens gamla mål: "För i varden hörde Myllebarja å Bjerese ihoppa. Där va en ongharre, såmm råde åmm Myllebarja, å en fröken, såmm råde åmm Bjerese. Så en da fria ongharren i Myllebarja te tösen i Bjerese. Menn honn ville ente ha hann. Å sin böjde honn säl en tjärka i Bjerese. Å denn hadde inga fynstor

po denn nårra sian, fårr honn ville ente po villkor se te Myllebarja.”

Vad som kan ha inspirerat sägnerna kring kyrkbygget är ovisst. Måhända återspegla de en svunnen rivalitet mellan Bjärshög och Mölleberga. Tänkbart är också att Bjärshögs lilla socken fordom utbrutits från den större socknen Mölleberga och att detta gett upphov till sägnerna. Episoden med kyrkfönstrens placering kan ha blivit tillagd för att förklara varför kyrkan saknade fönster på den norra sidan.

Den nybyggda kyrkan i Bjärshög hade ingen klocka. I grannsocknen Mölleberga fanns det emellertid två klockor. Bjärshögsborna lär då ha stulit den ena klockan från Mölleberga. Detta bottenade också i den ovänskap, som rådde mellan de båda jungfrurna. Klockstölden fick emellertid ett snöpligt slut. När klocktjuvarna från Bjärshög voro på hemväg med sitt byte om natten och togo en genväg över markerna, råkade de tappa klockan i en mosse. Den tunga klockan sjönk genast till botten, och det var omöjligt att få upp den. Enligt traditionen ligger klockan nedsjunken i mossen på lantbrukare Lars Perssons mark i Lilla Mölleberga.

En version av sägnen om klockstölden har upptecknats av fil. dr Ingemar Ingers och är återgiven i Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939 sid. 120. Den lyder: ”Bjerese såcken å Mylleberga såcken, där skolle två systra rå åmm di två såcknorna tehoppa. Så ble di ovännor, så böjde den ena tjårkan i Bjerese, där va ingen tjårka fårud. När honn då hadde fåd tjårkan færi, så va där ingen klåcka. Så skolle honn stjela den ena klåckan frå systoren i Myllebarja. Där e bårra en klåcka i Myllebarja tjårka, menn en kann se där har vad två. Menn de jick ente, udan de skolle varra me fira battinga, såmm va fydda i ny. Å di skolle precis fåd lia mied milk. Så pian såmm fydde åpp dåmm, når honn fora dåmm, så va där en såmm ente ville dricka åpp allt de hann skolle ha. Så lo honn den andre få va hann lämte. När di då va voksna, så skolle disse fira battingana spännas fårr en vöjn å ta klåckan i Myllebarja å skjossa den te Bjerese. Å då va där inga väja, å di tjörde lia över alla markor. När di då komm te en backe mellom Stora å Lilla Myllebarja, så den ene battingen, såmm ente hadde fåd sin ransjon, hann fallt po knä, å så stanna di. Å där fallt klåckan åu, å sjonk norr, å där ble en tjilla.”

En annan version av sägnen om klockstölden lyder: ”Där skolle ha vad en klocka ti i Myllebarja tjårka. Menn denn komm veck därifrå te Bjerese. Så fårr å stjela si framme ve nattetid så to di lia över markorna. Menn så va där en gammal morass ellor tjilla, å där skolle di tafft klåckan, å hon sjonk, så di konne ente få åpp na. Menn så hadde di parad ihopp itt par tvillingastuda. Di skolle hjälpas ad ta åpp na. Så fallt denn ene kalen po knä å konne ente mer, å klåckan ble där.”

Bjärshögs gamla kyrka saknade torn och ansågs särdeles liten och oansenlig. I starkt överdrivna skildringar liknades kyrkan vid en ”hoda” eller ”brydestua”. Klockan, som hängde över porten i västra gaveln, ansågs inte vara större än en vällingklocka eller ”en madaklåcka po en stor går” och dess ljud lät som när man ”knabba po itt pannejarn eller en sprocken gryda”.

I mitten av 1800-talet inträffade en episod, som gav upphov till ett rykte i bygden, att Den Onde uppenbarat sig i Bjärshögs kyrka. En upptecknad berättelse förtäljer härom: ”Bjerese tjårka va liden å låg å eländi. Så hängde klåckan i lyholled po gövelen, å di sto udenfårr å ringde me itt rev. Så va de en jul de ga si ti å ringa mitt i natten. Å di sprant jo ud å såu. Å då va där en so såmm hade fåd bened i reved, så klåckan ga si ti å slå. Å di trode de va spöje, når de ga si ti å ringa mitt i natten. Å sin va soen kommen ing i tjårkan å sto bag altared å bed i nonn gamla böjer.”

Slutligen har upptecknats en längre berättelse om julspökerierna i Bjärshögs kyrka, där socknens klockare figurerar som modig utdrivare av Den Onde. Den folkliga berättelsen, som inte är helt utan poänger, lyder: ”De va åmm vintoren ve julatid po attanhundrafemtitalied såmm de hände. En natt så va där en såmm hadde vad inge po tjårregåren. Å denn hann hadde hört itt faselit grymtane å luane i tjårkan. Å når hann titta ing i vingued så fick hann se en svårt skepnad, såmm for åmmkring iblann bänkana såmm åmm hann va spritt galen, å de konne jo ente varra nonn an än denn one. Menn hann konne ente komma ti å se hann räktet, fårr de va jo mårrt. De va jo sent po kvällen åsse. Så gick hann å boda åpp fålk i byen å sa, ad denn one hadde sloppet ing i tjårkan, å di fick väll se å få ud hann. Så komm di flere dränga å nonn åu bynnorna, di såmm våga å gå did. Menn prästen, Trägår hidde hann, hann

våga ente. Menn kläckaren hann va modiare. Hann to en stor trätjylla me si, såmm hann skolle dräja hann i plyten me såmm hann sa. Di andre di hadde tad tjuvor å grevor å pryla me si, en hadde en gammal poffert åsse, såmm hann skolle skjuda hann me. Å så yppna di daren, å de va denn som hadde pofferten å löjtan såmm jore de. Menn i desamma så komm hann framm bagåmm altared. Men då ble denn såmm hadde löjtan så rädd, så hann vände åmm å taffte denn, å denn sløjtes, så sin ble darr jo rent mårrt där inge. Menn då va di jo komna ing alla, å rädda va di. Nonn leste å ba, andra sto med tjuvan ti riss å skolle sticka hann så fort hann komm framm po gången. En hadde fored åpp po präkestolen, så rädd såmm hann va. Kläckaren va ente kommen mer än inganåmm daren. Där sto han å gol: "Tjör framm denn one! Ränn tjuvorna i hann, så ska ja dräja han i planeten me tjyllan, nårr hann ska springa ud de ased!" Å där sto kläckaren brebent me tjyllan i väred ti riss å skolle slå. I desamma

så komm hann me en farli fart å for imellåm benen po kläckaren, så hann taffte tjyllan å glemde å slå, udan hann komm ti å ria po ryggen po hann, fårr hann sprant po fira ben. Menn då sa kläckaren: "Hälsa min kvinga å si ad nu to hann mi. Nu kann honn járra såmm honn vill, menn härnäst kann hann kanske komma å ta hinge." Så for di ud åu tjårkan å skolle se kläckaren ria iväj po ryggen po den one. Menn hann hadde ramlad åu udanåmm daren. Där lå hann å va åudånad. Tjyllan ble ligganes i tjårkan ti dan ettor, itt par tjuvor liaså. Så motte di bära kläckaren ing i denn nämste gåren å hålla vann i hann, så hann tos ve ijenn. Så ti sist vagna hann jo ti, menn de va jo lant udad natten, å då sa hann, ad de va då när hann hadde tad de ased, menn "Vafårr rände I ente tjuvorna i hann, så skolle ja nåck slad hann i planeten, så han skolle blod darr?"

Dan ettor så komm darr en påg ti byen å gick åmmkring i alla gårana å frågte, åmm di hadde sitt en svårt-bråged orne darr åppe.

Skånes mærgelgravar än en gång.

Olof S. Eriksson, rektor i Höganäs och en av provinsens förnämsta hembygdsforskare, har sänt oss nedanstående brev, som vi med glädje publicera i sin helhet, då det påvisar en ganska anmärkningsvärd felaktighet, som en av våra medarbetare i ett tidigare nummer gjort sig skyldig till.

Till Redaktionen av Byahornet.

I nr 1 av Byahornet finnes en artikel "Skånes mærgelgravar". Som författare angives Lennart Kjellgren. Jag vet inte vem han är och långt mindre hans adress, jag skulle eljest ha skrivit till honom direkt. Nu ber jag Redaktionen vidarebefordra följande synpunkter.

Artikeln har jag läst med stort intresse. Den bjuder på mycket värdefullt, som hör till mærgelgravarnas historia. Därför synd, att författaren råkat få med en felaktighet — en betydande sådan. Det gäller mærglingen, och vad författaren anför där bör inte en annan gång komma i tryck.

För egen del har jag ända sedan pojåkåren på 1890-talet hört problemet mærgling diskuteras. Min far och hans grannar, småbrukare på grusjordar i S:t Olofs socken, hade praktisk erfarenhet av mærglingen och visste, vad de talade om. Jag har långt senare diskuterat saken med erfarna brukare av Kullabygdens goda jord. Och jag har skrivit om mærgelgravar och mærgling — se Kullens sparbanks jubileumsbok 1948 och Kullaboken 1950.

Kjellgren återger ett gammalt talesätt, som jag mött både i S:t Olof och i Kullen: "mærgling ger rika föräldrar men fattiga barn", och förklarar uppkomsten av detta sålunda: "Mærglingen hade

också kommit i vanrykte av den anledningen att lantbrukaren efter de rika skördarna åren närmast efter själva mærglingen försummade att tillföra jorden *ny mærgel* med påföljd att marken blev utsugen". Hade författaren, i stället för de två av mej understrukna orden, skrivit: *naturlig gödsel*, så hade allt varit riktigt.

Mærgeln, den kalkhaltiga leran, blev en slags *medicin* för jorden men innehöll själv inte något näringsämne för växterna. Man har också sagt, att mærglingen verkade på jorden som piskrapp på en tröttkörd häst. Efter många piskrapp störtar hästen, om han inte får foder och vila — efter en *andra mærgling* följer, om inte jorden tillföres näring, *naturlig gödsel*, att marken blir utsugen till döds.

I min födelsebygd mærglades med början, skullev jag tro, på 1870-talet. Man fick förhållandevis bra skördar under 6—7 år. Oerfarna jordbrukare påförde då jorden *ny mærgel* med påföljd, att därefter på marken växte endast "blomst och bär", i detta fall ljung. Jorden var till 100 % utsugen och blev för många år lagd öde. Jag hänvisar till Kullaboken, sid. 86 o. 87.

Med största högaktning *Olof S. Eriksson.*

Vi tacka rektor Eriksson för hans brev, varigenom felaktigheten rättats. Redaktionen är angelägen om att alltid publicera s a k k u n n i g a artiklar och vi brukar granska inlämnade manuskript så noga som möjligt. Redaktionen är dock icke alvetande och i regel måste man lita på artikelförfattarna. Föreliggande fall visar, att det dock icke är 100-procentigt säkert, att en manuskriptinlämnare är hemma i vad han skriver om.

REDAKTIONEN